

FORRÓ LAJOS

Magyarellenes atrocitások a Délvidéken

A mai történettudomány számára már ismert, hogy 1944 végén és 1945 elején az OZNA¹ egységei, partizánalakulatok és néhány helybéli szerb nemzetiségű polgár népirtást hajtott végre a magyarok között a Délvidéken. Történt mindez a főparancsnok, Tito tudtával és beleegyezésével.

A kutatások alapján mára nyilvánvalóvá vált, hogy az anyaország is tudott az 1944–45-ös vérengzésekről², de egészen a rendszerváltozásig – néhány bátor kivételtől eltekintve – nem történt komolyabb írásbeli összegzés az eseményekről.

A témával eleinte kizárólag a nyugatra menekült visszaemlékezők foglalkoztak. Az első írásos munka, amelyben utalásokat találunk a témára, Nagy Ferenc száműzött miniszterelnök visszaemlékezése.³ A könyvben csupán egy mondatban történik utalás a „németek kivonulását követő tömeges magyarmészárlás heteiről...”

Sulyok Dezső is írt a délvidéki eseményekről összefoglaló munkájában.⁴ Sulyok tévesen úgy tudja, hogy a magyarellenes megtorlásokat Tito kommunista partizánjai és a csetnikiek⁵ hajtották végre. A tévedés oka az lehet, hogy a jugoszláv

---

¹ Odeljenje za zaštitu naroda – Népvédelmi Osztály. 1943-ban hozták létre Aleksandar Ranković vezetésével. Feladata a hírszerző szolgálatok kiépítése a kémek és az ötödik hadosztály felderítése és megbüntetése érdekében.

² A. Sajti Enikő: *Impériumváltások, revízió, kisebbség. Magyarok a Délvidéken 1918–1947*. Napvilág Kiadó, Budapest, 2004. 329–331.; Dr. Balla Ferenc: Egy bezdáni magyar diplomata. In: *Rémuralom a Délvidéken*. Szerk. Csorba Béla, Matuska Márton, dr. Ribár Béla. Atlantis Kiadó. Újvidék, 2004. 43–50.

³ Nagy Ferenc: *Küzdelem a vasfüggöny mögött*. Európa, Budapest, 1990. Eredeti kiadás: *The Struggle behind the Iron Curtain*, MacMillan, New York, 1948.

⁴ Sulyok Dezső: *A magyar tragédia. A trianoni béke és következményei*. A szerző kiadása, Newcark, 1954.

történetírás éveken át próbálta ráfogni a háború minden negatív epizódját a csetnikekre. Az ellentmondás onnan is származhat, hogy sokan az egykori csetnikek közül már mint partizánok vettek részt a megtorlásokban.⁶ Időnként a magyarországi történetírás is segédkezik abban, hogy elhitesse olvasóival: ezeket a kegyetlen gyilkosságokat a csetnikek követték el. Balogh Sándor 1982-ben megjelent műve⁷ megemlíti ugyan a megtorlásokat, de a felelőséget a csetnikekre hárítja.

A nyugati emigránsok által készített írásos dokumentumok közül fontosnak tartom megemlíteni Szigety György munkáját⁸, amely 1956-ban jelent meg Clevelandban. A szerző '44 őszétől 1947-ig mondja el, amit szemtanúként Újvidéken ez idő alatt átélt. Szintén értékes – sajnos csekély visszhangot kiváltó, angol nyelvű röplap – Homonnay Elemér munkája.⁹ Szerinte az áldozatok száma – a deportáltakon kívül – 30 ezer volt, de legalább ugyanennyien elmenekültek.¹⁰

Érdekes, és a rendszerváltozásig egyedi regényt¹¹ jelentetett meg a témával kapcsolatban Illés Sándor temerini születésű újságíró Budapesten 1977-ben. Művében regényes változatban meséli el a temerini vérengzés történetét a tömegsír pereméről megszökött Horvát István¹² kisbíró elbeszélése alapján. Illés Sándor a későbbiekben is foglalkozik a témával. 1991-ben újabb könyve –

---

⁵ A második világháborúban csetnikeknek nevezték a német megszállás után a polgári emigráns kormányt támogató, angolbarát, de 1942-től a megszállókkal is megegyezést kereső, a kommunisták ellen is harcoló Draža Mihajlović egységeit.

⁶ Idősebb Forró Lajos a vele készült beszélgetésben említi, hogy gyakran látták a Kojić családfőt a két világháború között Martonoson, sapkáján a csetnik jelvényvel. Említett fia partizánként 1944-ben részt vett a martonosi magyarok kínzásában és legyilkolásában. Sőt, a zentai helyőrség parancsnoka, Stanko Radulović 1944. november 16-án Kojić Petar elvtársat az adai Népőrség parancsnokává nevezte ki.

⁷ Balogh Sándor: *A népi demokratikus Magyarország külpolitikája, 1945–1947*. Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1982.

⁸ Szigety György: *Szemtanúja voltam Tito délvidéki vérengzésének*. KMV, Cleveland, 1956.

⁹ Homonnay Elemér: *Atrocities Committed by Tito's Communist Partisans in Occupied Southern Hungary*. Cleveland, Ohio, 1957.

¹⁰ Homonnay Elemér: A Tito partizánjai által elkövetett atrocitásokról (részletek). In: *S nem törődtek velem, a holnap mit öröl... Források a Délvidék történetéhez 3*. Szerk. Csorba Béla. Hatodik Síp Alapítvány, 1999. 215.

¹¹ Illés Sándor: *Sírató*. Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1977.

¹² A regényben Szlovák Pista néven említi.

szintén főleg a temerini eseményekkel kapcsolatban – jelent meg *Akikért nem szólt a harang* címmel.¹³

Jugoszláviában két olyan munka látott napvilágot a rendszerváltozásig, amelyet mindenképpen meg kell említenünk. Az első Burány Nándor *Összeroppanás* című könyve,¹⁴ melyben a szerző a zentai vérengzésekről számol be. Saját bevallása szerint „*A magyarok ellen 44-45-ben elkövetett atrocitásokban a családomon keresztül személyesen is érintve voltam. Tudtuk, mi történik nap mint nap a zentai Amerika Szálló pincéjében. Egymás között titkon beszélünk a történe- sekről, írni azonban senki sem mert róluk. Senki sem akart emiatt börtönbe kerülni vagy munkanélkülivé válni.*” Könyvének hatására határozat született az atrocitások kivizsgálásának szükségességéről. Később azonban mindez feledésbe merült.¹⁵

Isa Jovanović, a Jugoszláv Kommunista Párt tartományi szervezőtitkára 1987-ben kiadott emlékirataiban ballépésként emlegette a katonai közigazgatás bevezetését. Szerinte sok ártatlan ember is áldozatul esett, és ezekben a gyilkosságokban a katonaság is részt vett. Egyébként azt állítja, hogy nem tudott a vérengzésekről, és amikor Tito magához rendelte – félve a nemzetközi botránytól –, szemére vetette a túlzásokkal terhes megtorló hadjáratot. Szerinte „*Ezt egyes parancsnokok követték el,*” főként a helyiek, de gyakran az aktivisták kezdeményezésére. Ezekről a kilengésekről nem volt tudomása a katonai közigazgatásnak sem.¹⁶

Az 1990. esztendőben megtört a jég. A Magyar Szó című vajdasági napilap 1990. április 20-i számában „*Kivizsgálni a vajdasági háborús és háború utáni történe- seket*” cím alatt közölte a VMDK tanácsának döntését: levélben fordulnak a Vajdasági és a Szerb Tudományos és Művészeti Akadémiához, hogy vizsgálják ki tudományos módszerekkel, mi történt azokkal a magyarokkal, akiket a háború végén bírósági eljárás nélkül kivégeztek. Ez volt az első írás, amely magyar nyelvű lapban jelent meg a Délvidéken. Ezt követően a lap egy 1990.

¹³ Illés Sándor: *Akikért nem szólt a harang*. Tevan Kiadó, Budapest, 1991.

¹⁴ Burány Nándor: *Összeroppanás*. Forum Könyvkiadó, Újvidék, 1968.

¹⁵ Kovács Nándor: A látszat mögött húzódo feszültség. In: *Hét Nap*. Szabadka, XII. évf. 5. szám

¹⁶ Isa Jovanović: *U službi revolucije*. Novi Sad, 1987. 198–199.

október 14-től 1991. február 27-ig tartó sorozatban, 130 részben közölte olvasóival és a világ nyilvánosságával az események vázlatos menetét, valamint részleteket az 1944-45-ös vérengzés lefolyásáról. A sorozat Matuska Márton újvidéki újságíró tollából született, és a *Negyvenöt nap negyvennégyben* címet kapta. Matuska kutatásai során meglehetősen sok áldozat neve előkerült, és képet lehetett alkotni a történetek méreteiről. A sorozat később könyv formájában is megjelent 1991-ben Újvidéken¹⁷, és még ugyanebben az évben Budapesten¹⁸ is. Matuska könyvében a délvidéken történt összes megtorlást próbálja feldolgozni, azonban a dokumentumok hozzáférhetetlensége és nemléte, valamint a téma kiterjedésének nagysága miatt igen sok a pontatlan adat. Felhasználja ugyan az akkor hozzáférhető dokumentumokat, sőt a többi hiányosságot megpróbálja pótolni a szemtanúkkal készített beszélgetésekkel, előtérbe helyezve az oral history módszerét, de a téma nagysága miatt a könyv csupán bepillantást enged az események menetébe, és semmiképpen nem tud mindenütt pontos, megcáfolhatatlan tényeket adni. A könyv erejét mégis leginkább a szemtanúkkal folytatott beszélgetések adják, valamint az, hogy tulajdonképpen konkrét bizonyítékokkal alátámasztva elsőként veti fel Tito és a jugoszláv partizánok felelősségét, valamint a haláltáborok (Járek, Gákovó, Krusevlye) létét.¹⁹

Időközben az anyaországban megjelent Cseres Tibor *Vérbosszú Bácskában* című könyve.²⁰ Az író a hatvanas években megírta az 1942-ben Újvidéken és környékén lejátszódó razzia történetét²¹, és saját bevallása szerint azt várta, hogy akadjon egy becsületes szerb nemzetiségű író vagy történész, aki tényyszerűen beszámol az 1944-45-ös eseményekről. Mivel ez addig nem történt meg, így 1991-ben kiadta az 1944-45-ös eseményekről szóló könyvét. Cseres összegyűjtötte, feldolgozta a bácskai magyarirtásra vonatkozó elszórt publikációkat, olvasói leveleket és egyéb dokumentumokat. Valószínűleg felhasznál-

---

¹⁷ Matuska Márton: *A megtorlás napjai*. Forum Könyvkiadó, Újvidék, 1991. (továbbiakban: Matuska)

¹⁸ Matuska Márton: *A megtorlás napjai*. Montázs Könyvkiadó, Budapest, 1991.

¹⁹ Matuska Márton, 369-381.

²⁰ Cseres Tibor: *Vérbosszú Bácskában*. Magvető Könyvkiadó, Budapest, 1991. (továbbiakban: Cseres, 1991.)

²¹ Cseres Tibor: *Hideg napok*. Budapest, 1969.

ta Matuska Márton Magyar Szóban megjelent cikksorozatát is. Ez a munka hiteles és tudományos történelmi képet nem fest az eseményekről, inkább regényes változat, amelyben a szerző írói átéléssel ábrázol. Nyersen, realizztikusan, döbbenetesen fogalmaz, ám kétségtelen, hogy a könyv nem tudományos mű. Valahol a regény és a dokumentum határán van, de ez utóbbi minősítés esetében megállapítható fogyatékosága a számadatok pontatlansága. Emellett hibája, hogy nem ad pontos képet az egész régióban történekről. (Ez sajnos Matuska könyvének is hiányossága.) Cseres állításait elsősorban statisztikai adatainak pontatlansága miatt lehet könnyen cáfolni. A könyvében közölt adatok szerint Csurogon 3000, Zsablyán pedig 2000 áldozat volt '44-ben, holott egyik faluban sem volt összesen ennyi magyar lakos.²² Az 1944-45-ös periódus vajdasági eseményeinek kutatását végző Ankét Bizottság szerint Cseres műve szerbellenes színezetű, és sok történelmi pontatlanságot tartalmaz.²³

Az anyaországban a témával kapcsolatos áttörést jelenti A. Sajti Enikő 2004-ben megjelent könyve²⁴, melyben egy fejezetet szentel a délvidéki vérengzéseknek. Az első igazán tudományos igényességgel készült mű, amely a dokumentumok, levéltári adatok, korabeli újságok összesítésével világít rá a történekre. Teszi ezt – nagyon helyesen – mindenféle érzelmi megnyilvánulás nélkül, magukra a konkrét tényekre alapozva. Az áldozatok számát is meglehetősen tág határok közé helyezi, mert a feltárt adatok ezt teszik lehetővé számára. Konkrét helységekre ugyan nem tér ki a szerző, az események egészéről ad inkább képet tudományos igényességgel. Műve mindenképpen alap a téma helytörténeti kutatóinak számára.

Nem időrendben haladva még két összefoglaló munkáról kell szólni, amelyek megpróbálnak pontos képet adni az eseményekről (ez idő alatt megjelent néhány monografikus munka, amelyekre a későbbiekben térek ki részletesen).

Először Dr. Mészáros Sándor adta ki 1995-ben a kutatásait tartalmazó könyv első kötetét.²⁵ A könyv csak a Bácskára vonatkozó adatokat tartalmazza, és az áldozatok névsorának tekintetében nem a teljesség igényével készült.

---

²² Cseres 1991, 245, 247.

²³ Istina... *Međunarodni naučni skup*. Skupština AP Vojvodine. Novi Sad, 2004. 101.

²⁴ A. Sajti Enikő: *Impériumváltások, revízió, kisebbség. Magyarok a Délvidéken 1918–1947*. Napvilág Kiadó, Budapest, 2004.

²⁵ Mészáros Sándor: *Holttá nyilvánítva. Délvidéki magyar fátum 1944–45. I. Bácska*. Budapest, 1995. (továbbiakban: Mészáros)

Elképzelése arra alapult, hogy Jugoszlávia Hivatalos Lapjának holtta nyilvánítási hirdetéseiből megkísérelje név szerint összeírni a tárgyalt idő alatt, tehát az 1941–1945 között elveszett délvidéki magyarok közül azokat, akiket nem írtak be a halotti anyakönyvekbe, hanem a hozzátartozók kezdeményezésére, utólag, bírósági eljárás útján holtta nyilvánítottak. Az akkori jugoszláv törvények értelmében ugyanis az eltűnt személyeket a hozzátartozók kérésére holtta lehetett nyilvánítani, és az erről szóló bírósági végzést hirdetés formájában közölni kellett az akkori hivatalos közlönyben, a Föderatív Jugoszláv Népköztársaság Hivatalos Lapjában, ugyanúgy, mint mindenkit, aki a háborúban eltűnt. Sajnos ez nem adhat hiteles képet a kivégzett magyarokról, mert sok helyen egyáltalán nem történt holtta nyilvánítás. A hivatal pedig a bejelentésig eltűntként kezelte az illetőt, nem pedig halottnak.²⁶ Időnként hiába nyilvánították holtta a kivégzettet hozzátartozói, a halál időpontját jóval későbbre helyezi a gondos jugoszláv adminisztráció.

A mű jó néhány településsel kapcsolatban nem tartalmazza a kivégzettek névsorát. Kanizsa is ezek közé tartozik. Ezzel összefüggésben megemlíti, hogy „1944 tragikus őszén 300 embert végeztek ki. Állítólag az egyik kanizsai ítéletvégrehajtó Ugranov Dušan – Dusko a 300. hulla láttán a következő szavakkal tiltakozott: »Eltársak, hagyjuk abba. Ha megölünk minden magyart, ki fog nekünk dolgozni?» Ezeket az adatokat kétségkívül Cseres könyvéből veszi át, mégha ezt nem is jelzi. A későbbiekben megemlíti néhány kanizsai áldozat holtta nyilvánítását, de konkrétan csak néhány esetet említ. A háromszáz kivégzett magyarra vonatkozó adatot az 1941. évi őszi magyar népszámlálási adatok és a katonai közigazgatás 1944. december végi adatainak összehasonlításával magyarázza.²⁷ Sajnos könyvéből teljesen kizárja az oral history módszert, így még csak meg sem próbálja ellenőrizni adatait a visszaemlékezők által. Mészáros Sándor nem tudta folytatni kutatásait időközben bekövetkezett halála miatt. Könyvének második kötetét²⁸ 2000-ben adta ki felesége. Ez a mű a bánásági, szerémségi, baranyai és muravidéki adatokat tartalmazza az első kötethez hasonló módon.

---

²⁶ Matuska Márton: *Számvetés*. Hunsor Info Media – HHRW. www.hunsor.se/delvideki/holokauszt/

²⁷ Mészáros 68.

²⁸ Mészáros Sándor: *Holtta nyilvánítva. Délvidéki magyar fátum 1944 – 45. II. Bánáság, Szerémség, Baranya, Muravidék*. H. n., é. n.

A negyedik és eddig egyben az utolsó átfogó munka Alaksandar Kasaš névéhez fűződik.²⁹ Az újvidéki történész 1996-ban megjelent könyvében mintegy ötezer főre becsüli a „háborús bűnösök” elleni akció áldozatainak számát. Kasaš korabeli jugoszláv adatokra hivatkozik, de konkrét forrásokat nem nevez meg. Illetve adatainak forrását a „*Knjiga evidencije streljanih ratnih zločinaca 1944/45-ből*” veszi. A mások által végzett helytörténeti kutatásokból pedig világosan kiderül, hogy adatai pontatlanok és nincsenek leellenőrizve.³⁰ Szintén könyve hiányossága, hogy gyakorlatilag sehol nem említi, hogy itt tulajdonképpen számtalan ártatlan áldozat is van. Ahol van arra vonatkozó adat, hogy miért lettek kivégezve az emberek, ott megemlíti,³¹ ahol nincs, ott egyszerűen átsiklik e tény felett.³² Van, ahol a kivégzések okaként le nem ellenőrzött tényeket ír le.³³ A szerző gyakran beleesik abba a hibába, hogy bizonyos eseményekkel, vélt vagy valós bűnökkel próbálja igazolni a negyvennégyes történeteket. Időnként az olvasónak olyan érzése támad, mintha egy védőügyvéd szájából hallaná a védenca által elkövetett bűnök részrehajló megmagyarázását. Történelmi objektivitásról szó sem lehet, hiszen a magyar részről elkövetett gonosztetteket a nevéen nevezi, míg a bosszúval kapcsolatban lényegesen árnyaltabban fogalmaz. Továbbá sehol nem említi, hogy számtalan délvidéki helységben nem csak arról volt szó, hogy az OZNA egységei kivégezték a helyi magyarokat, hanem előtte néhány helyi szerb lakossal együtt heteken át tartó

---

²⁹ Aleksandar Kasaš: *Madari u Vojvodini 1941–1946*, Filozofski Fakultet u Novom Sadu, Novi Sad, 1996.

³⁰ Martonossal kapcsolatban 39 nevet említ (hogy honnan veszi ezeket az adatokat, nem jelzi), holott a faluban kivégzettek száma 25. Az erre utaló hivatalos iratot a Martonos-sal kapcsolatos fejezetben tárgyalom. Sajnos rengeteg települést egyáltalán nem említ könyvében a kivégzésekkel kapcsolatban.

³¹ Teszi ezt pl. Óbecsével kapcsolatban, ahol megjegyzi, hogy a kivégzett 98 áldozat közül 66 részt vett a razziában, 19-en a Nyilaskeresztes Párt tagjai, 4-en a Vitézi Rend tagjai, 5 besúgó, 3 erőszakelkövető és egy fegyverrejtegető volt.

³² Martonos, Horgos, Magyarkanizsa, Adorján esetében csupán egy (leellenőrizetlen) listát közöl az áldozatokról.

³³ Könyvének 167. oldalán említi, hogy Adorjánon a bosszúra akkor került sor, „miután két partizánt lelőttek”. Nem lehet tudni, honnan veszi ezt az adatot. Adorjánnal kapcsolatos kutatásaimból kiderült, hogy két oromhegyesi (tresnjevaci) szerbet – sehol nem bizonyított, hogy partizánokról van szó – és egy kanizsai zsidó malmost valóban kivégezték a magyar katonák és két nemzetőr, de az eset nem Adorjánon, hanem a falut a főúttal összekötő mellékúton történt.

kínzásnak is alávetették a szerencsétleneket.³⁴ Számadatai is pontatlanok. Könyvében arra a téves következtetésre jut, hogy tulajdonképpen '44-45-ben kiegyenlítőddött a szlávok és más nemzetiségűek elleni, valamint a magyarok elleni vérengzések mérete, áldozatainak száma.³⁵ Ennek tükrében Aleksandar Kasaš könyve semmiképpen nem tekinthető tényszerű és a kutatás minden területére kiterjedő munkának. Értékét azonban mindenképpen növeli, hogy az első szerb nyelvű munka a témával kapcsolatban.

Mint láthatjuk, a téma nagysága, az adatok hiányossága szükségessé tette, hogy a teljesség igényével kutassuk az 1944-45-ben elkövetett gyilkosságokat. Nagyon nehéz a kutatóknak az egész terület vonatkozó adatait összegyűjteni. Célszerűbbnek tartom a kutatást régiókra bontani. A kutatók egy-egy szeletet kiragadva, egy-egy település adatait megvizsgálva (természetesen a teljesség igényével) lényegesen pontosabb képet kaphatnak az eseményekről, az áldozatok számáról. Az így feltárt települések adatait a későbbiekben összesítve talán képet kaphatunk az események egészéről. A helyi levéltárak anyagából is rengeteg érdekes adat kerül elő erre a témára vonatkozólag. A helyi monográfiák készítőinek ezeket a levéltári adatokat is tanulmányozniuk kell. Továbbá a régiókra bontott kutatás könnyebben alkalmazhatja a – véleményem szerint ebben az esetben kihagyhatatlan – műfajt, az oral historyt. Hiszen nehezen elképzelhető, hogy egy-egy kutató az összes bácskai településre ellátogatva beszélgesse a szemtanúkkal. A többi átfogó tanulmány készítőivel ellentétben Matuska Márton ezt legalább megpróbálta. Könyvének ez adja az egyik legnagyobb értékét. Hiszen amit nem képes megoldani a levéltár, könyvtár, adattár, azt pótolhatja a szóbeli közlés. Az 1944-es téma pedig olyan, aminek kutatása során nem elég csak az írott forrásokra hivatkozni, hiszen a témát a fennálló rendszer titkolta, elkente, a történelmet pedig hamisította. Vannak olyan adatok, olyan áldozatok³⁶, amelyek soha sehol nem lettek lejegyezve. Ezeket az adatokat csak a szemtanúk visszaemlékezéseiből tudhatjuk meg. Ugyanez a helyzet a gyilkosokkal kapcsol-

---

³⁴Helytörténeti kutatásaimból kiderül, hogy Magyarokanizsán és Martonoson is heteken át kínozták a begyűjtött magyarokat, mielőtt kivégezték volna őket.

³⁵Matuska Márton: *Meddig jutottunk?* In: Rémmuralom a Délvidéken. Atlantis Kiadó, Újvidék, 2004. 19.

³⁶Többek között a Martonoson kivégzett nagyapám sem soha, semmilyen iratban név szerint nem szerepel.

latban is. Az ő kiletüket talán még inkább homály fedi. A történelmi hitelességhez viszont az ő személyazonosságuk feltárása is hozzátartozik. Enélkül nem lehet teljes a kutatómunka. Ebben is segítségünkre lehetnek az egykori, még élő szemtanúk. Az e témát kutatók – történészek és nem történészek egyaránt – semmiképpen nem kerülhetik ki ezt a műfajt, ha munkájukat a teljesség igényével kívánják elvégezni.

Sajnos az idő is az oral historyt alkalmazó kutatókat szorítja. Míg a levéltárak dokumentumai megmaradnak, addig a szemtanúk, egykori visszaemlékezők az idő múlásával meghalnak.³⁷ Olyan veszteség ez, amit a későbbiekben nem lehet pótolni.

Természetesen ennek a módszernek is vannak buktatói. Sajnos amikor szóbeli közlésre hagyatkozunk, időnként belefuthatunk olyan tényközlőbe is, aki nem pontos adatokat szolgáltat számunkra. Adódhat ez egyszerű feledékenységéből, a téma iránti érzékenységéből, vagy egyszerűen rosszakaratból is. Ezért ezeket az információkat alaposan le kell ellenőrizni, hiszen a kellően leellenőrzött adatok mindenképpen segítik a történelemtudományt a tények feltárásában.

A kutatók szerencsére hamar felismerték ennek fontosságát, így megkezdődött a téma helytörténeti kutatása is. Az ilyen jellegű munkák készítői között sajnos kevés – gyakorlatilag nincs is – a történész. Ennek ellenére olyan, helységek átfogó munkák születtek, amelyek szinte tökéletes képet adnak a kutatott településekről. Az ötletet azonnal felkaroló Matuska Mártonnak, Csorba Bélának és az időközben elhunyt Dr. Ribár Bélának köszönhetően megszületett az első tanulmánykötet, amelyben egyfajta összesítés készült az eddigi kutatásokról.³⁸ Matuska Márton a kezdetektől gyűjti az adatokat, hogy a későbbiekben meg lehessen valósítani a téma adattárát, ezzel is közelebb hozva a tények feltárását. Az így összegyűjtött számadatokat, neveket már nem lehet megcáfolni, a szőnyeg alá seperni, letagadni.

A magyarírtást tagadók kezdettől fogva arra hivatkoztak, hogy a kutatók nem tudják állításukat az áldozatok névsorával alátámasztani. A kutatás je-

---

³⁷ Jómagam a kutatásokat 1992-ben kezdtem. Az ezidáig megkérdezett szemtanúk kb. 70%-a elhunyt időközben.

³⁸ *Rémuralom a Délvidéken*. Szerkesztette: Csorba Béla, Matuska Márton, Dr. Ribár Béla. Atlantis Kiadó. Újvidék, 2004.

lenlegi állása szerint harminchárom helységben a kivégzettek száma így alakul: Bajmok (Bajmokon kivégzett pacséri, nagyfényi, györgyéni áldozatokkal együtt. Meg kell jegyezni, hogy az itt zárójelben említett helységeknek ez nem a teljes veszteséglistája.): 229 személy, Magyarkanizsa: 69³⁹, Martonos: 25, Adorján: 53, Csuróg: 498, Zenta: 151, Szabadka és az együtt említett 15 más helység: 852, Szivác: 66, Szenttamás: 503, Temerin: 220, Bezdán: 150, Zsablya: 395, Kula: 49, Bácsföldvár: 59, Muzslya: 6, Gombos: 20, Topolya: 50, Sajkás-lak: 31. A harminchárom helységben tehát összesen 3426 likvidált személyt lehetett eddig számba venni.⁴⁰ Olyan adatok ezek, amelyeket a helytörténeti kutatások derítettek fel, és ezeket már nem lehet letagadni. Mintegy további kilencven helységre vonatkozóan vannak még adatok, ám ezek konkretizálása további helytörténeti kutatásokat igényel.

A monografikus munkák közül elsőként Mojzes Antal nyugalmazott bajmoki tanító könyve jelent meg 1994-ben, *Halottak napja Bajmokon* címmel.⁴¹ A szerző 112 magyar áldozatról tesz említést. Mojzes a monográfia megjelenése után tovább gyűjtötte az adatokat, és az azóta készített összegzése szerint a bajmoki földbe összesen 229 személy van eltemetve. Legnagyobb részük az ismert tömegsírban nyugvó helybeli, de igen sok pacséri is van köztük, aki Bajmokon lett kivégezve és ott is lett eltemetve. Rajtuk kívül nagy számban vannak még Nagyfényről és Györgyénből. Meg kell jegyezni, hogy közöttük körülbelül 85 német és három-négy egyéb nemzetiségű is van.

1995-ben jelent meg *Jelöletlen tömegsírok Magyarkanizsán, Martonoson és Adorjánon*⁴² című munkám, amely az említett három helység eseményeit tárgyalja, interjúkkal és levéltári forrásokkal kiegészítve. Akkori adataim szerint 53 magyarkanizsai lett kivégezve, köztük 11 elfogott honvéd. Később még négyen belehaltak a fogvatartásuk idején elszenvedett verésbe. A környékbeli tanyákról

---

³⁹ Magyarkanizsával kapcsolatos kutatásaim szerint a leellenőrzött áldozatok száma 54. Lényegesen több volt a kivégzettek száma, de sajnos konkrét adatok csak az említett 54 esettel kapcsolatban állnak rendelkezésünkre. Matuska Márton adataiban valószínűleg benne van a környékbeli falvak felderített áldozatainak száma is.

⁴⁰ Matuska Mártonnál összegzett kutatások alapján.

⁴¹ Mojzes Antal: *Halottak napja Bajmokon*. Bajmok, Cnesa Kiadó, 1994.

⁴² Forró Lajos: *Jelöletlen tömegsírok Magyarkanizsán, Martonoson és Adorjánon*. Magánkiadás, Szeged, 1995.

még 12 személyt kivégeztek Kanizsán. Ez összesen 69 áldozat. A martonosi büntetőexpedíció során a partizánok 24 személyt végeztek ki, akiket előtte a helyiek heteken át kínoztak. A hivatalos irat, amely elismeri a kivégzéseket, 25 személyt említ. A „gondos jugoszláv jelentés” nem felejtette el az áldozatokhoz hozzáírni az október 11-én agyonvert Németh József leventeoktatót. Adorjánban 1944. október 31-én a Tisza-parton 50 személyt lőttek le. Balassa Istvánt, Csanádi Imrét, Gazdag Albertet november 7-én a városvezetőség által megbízottak elfogták és elvitték, ahonnan soha nem kerültek elő, Szecsei Jakabot pedig a háza előtt lelőtték. A kutatásokat azóta természetesen folytattam, melynek eredményeiről a következő fejezetekben számolok be.

Teleki Júlia 1996-ban *Visszatekintés a múltba*⁴³ címen megírta a csurogi eseményeket, melynek bővített kiadása 1999-ben jelent meg *Keresem az apám sírját* címmel. A szerző személyes élményként élte át a második világháború végén lezajlott eseményeket (egyéves csurogi lakos volt, amikor édesapja áldozatul esett). Megható szavakkal szólt a könyv elkészítésének történetéről, a saját, valamint a csurogi, zsablyai és mozsori magyarok szomorú sorsáról. Teleki Júlia 14 tanúval készült beszélgetést és 7 levelet is közöl munkájában. Mára tett összegzése szerint a faluban 1944 utolsó hónapjaiban és 1945 januárjában a hónap huszonharmadikáig a megmaradt magyarokat a járeki gyűjtőtáborba terelték, ahol halálra kínoztak, agyonverték és lelőttek 377 személyt. A táborban meghalt 39 felnőtt és 40 csecsemő. Ezzel azonban nem teljes a lista. Teleki Júlia közlése szerint a faluban kivégezték azt a mintegy húsz főt kitevő leventecsapatot, amely a sors furcsaságaként akkor éppen ott tartózkodott. Szintén Teleki Júliától származik az az információ, hogy sok csurogit kényszermunkára tereltek a Szerémségbe, s ott mintegy húszan a táborban kitört tifusz áldozatai lettek. S végül még egy információ a szerzőtől: Szivácon kivégeztek két csurogi lakost. A csurogi veszteség tehát 498 fő.⁴⁴

A Zentán történt borzalmakról Szloboda János nyugalmazott tanár írt 1997-ben.⁴⁵ Könyvének címe: *Zentán történt '44-ben*. A bevező után a szerző leközli a Zentai Történelmi Levéltárban megtalált hivatalos áldozati névsort⁴⁶,

⁴³ Teleki Júlia: *Visszatekintés a múltba*. Napló. Újvidék, 1996.

⁴⁴ Az adatokat Teleki Júlia juttatta el Matuska Mártonnak.

⁴⁵ Szloboda János: *Zentán történt '44-ben*. Jugoszláviai Magyar Művelődési Társaság, Újvidék, 1997.

⁴⁶ A listát jómagam is láttam levéltári kutatásaim során.

mely 65 személy nevét tartalmazza. Könyvében ezen felül még 21 név szerint említett áldozat kivégzéséről van bizonyíték. De kiderült az is, hogy abban az időben a partizánok elvittek még két név szerint említett személyt, akik sosem tértek haza. A szerző közli még, hogy a partizánok elfogtak és kivégeztek egy szakasz honvédet, információi szerint körülbelül harminc személyt. Mindezen felül a város szélén egy meszesgödörben, majd ezt követően egy ideiglenes fogolytábor udvarában el lett temetve körülbelül ötven személy. Ha ezeket mind összeadjuk, kiderül, hogy Zentán akkoriban 170 személy esett áldozatul. Szloboda azóta bővítette adatait és megjelentette könyvének átdolgozott kiadását⁴⁷, amelyben 98 nevet említ név szerint, ezen felül pedig még 53-at.

Ez a mi kálváriánk címmel Papp Imre, az újvidéki rádió nyugalmazott újságírója jelentette meg a Szivácon történt eseményeket 1999-ben.⁴⁸ Sajnos a könyv megjelenését követően a szerző elhunyt, így a kutatásokat már nem tudja folytatni. Művében 66 áldozatot említ.

A temerini razzia című könyv Ádám István, Csorba Béla, Matuska Márton és Ternovác István⁴⁹ közös munkája, 2001-ben jelent meg, amely egy átfogó mű a temerini eseményekről. Eddig ez a legteljesebb feldolgozás a helyi monográfiák közül. Levéltári adatokat, interjúkat, fotókat tartalmaz, a végén pedig közöl egy összesített listát az áldozatokról és haláluk körülményeiről.

A szabadkai áldozatok listája 1994-ben *Memento* címen jelent meg, amely nemcsak Szabadka, hanem a környékbeli helységek áldozatainak névsorát is tartalmazza. Folyamatosan bővülő kiadványról van szó, amely új nevekkal kiegészítve megjelent 2001-ben (Az áldozatok száma helységenként; Szabadka: 412, Radanovac: 13, Palics: 27, Hajdújárás: 7, Ludas: 3, Nasa: 7, Királyhalma: 7, Somsicstanya: 1, Csantavér: 20, Nagyfény: 35, Györgyén: 2, Pacsér: 26, Bajmok: 113, Tavankút: 50, Sebestyén: 1, Kunbaja: 71, Kelebija: 8, Hadikliget: 43; összesen: 846.), majd 2003-ban is (6 új szabadkai áldozattal bővült a névsor).

Szabadkával kapcsolatban van még egy mű, amely tartalmazza a városban kivégezettek névsorát. Címe: *A szabadkai község II. világháborús áldozatainak*

---

⁴⁷ Szloboda János: *Zentán történt '44-ben*. Kráter Műhely Egyesület, Pomáz, 2005.

⁴⁸ Papp Imre: *Ez a mi kálváriánk*. Újvidék, 1999.

⁴⁹ Ádám István – Csorba Béla – Matuska Márton – Ternovác István: *A temerini razzia*. VMDP Történelmi Bizottsága, Temerin, 2001.

névsora. Ebben azonban minden második világháborús áldozat neve szerepel, ezért igen nehéz kiválogatni belőle a '44-es áldozatokat.

A Bezdánban történeteket dr. Balla Ferenc és dr. Balla István dolgozta fel a falu monográfiájának készítése során. Ennek eddig három kötete jelent meg. A harmadik kötet *Bezdán története a jugoszláv katonai közigazgatás bevezetésétől a termelő parasztszövetkezetek felbomlásáig (1944–1953)* címen⁵⁰ a helységben elkövetett megtorlások leírását tartalmazza. A kutatások szerint Bezdánban 150 magyar vált a megtorlás áldozatává.

A zsablyai eseményeket dolgozta fel visszaemlékezők segítségével Matuska Márton. Könyve 2004-ben *Hová tűntek Zsablyáról a magyarok?* címmel⁵¹ jelent meg. Beszámol arról, hogyan hajtották a megmaradt falubelieket 1945 januárjában, farkasordító hidegben, gyalogmenetben a járeki koncentrációs táborba; azokat, akiket 1944 októberében és novemberében nem kínoztak halálra vagy nem végeztek ki a partizánok. Eddigi kutatások szerint háromszázkilencvenöt magyar vált – csecsemőktől aggastyánokig – a partizán genocídium áldozatává Zsablyán.

Pintér József nyugalmazott bírósági tisztviselő buzgalmának köszönhetően elkészült a Szenttamáson kivégzettek névsora, amelyen 503 fő szerepel.⁵²

Vannak már kutatások Temerinről is. Először 203 személy kivégzéséről volt adat. Ezt a listát az adatgyűjtők 1000 példányban szétosztották a helység lakói között, aminek köszönhetően 17 újabb áldozat neve került elő. Temerinben tehát összesen mintegy 220 kivégzett személyről beszélhetünk.⁵³

A kutatás azóta is folyik, és hasonló publikációk sokasága segítségével kiteljesedhet a Délvidék területén történt vérengzés teljes képe, dokumentumként mellékelve a legfontosabb bizonyítékot: a kivégzettek névsorát.

⁵⁰ Dr. Balla Ferenc és dr. Balla István: *Bezdán története a jugoszláv katonai közigazgatás bevezetésétől a termelő parasztszövetkezetek felbomlásáig (1944–1953)* 3. köt. Logos, Tótfalu, 2001.

⁵¹ Matuska Márton: *Hová tűntek Zsablyáról a magyarok?* VMDP Történelmi Bizottsága, Temerin, 2004.

⁵² Matuska Márton adatgyűjtése

⁵³ Matuska Márton adatgyűjtése